

DRAGI NAŠI SAVREMENICI (1940)

ČITAOCU

(Predgovor neizdanoj polemičkoj knjizi)

Polemičku ovu knjigu ne izdajem zbog kakve njene direktne vrijednosti. Vrijednost joj je indirektna. Nije samo ono dobar vrtlar što zna sijati, saditi i kalamiti rijetko cvijeće i sočne voćke. Vrt se treba i plijeviti, da se na štetu korisnoga ne rastići čkalj, kopriva i ini drač. Kao u flori i fauni, tako postoji i u socijalnoj organizaciji u svim vrstama rada cijeli nepregledni niz parazita koje treba trijebiti i svim silama suzbijati u interesu zdravih, sposobnih organizama i normalnog njihovog razvitka.

Cilj svake zdrave kulturne organizacije je ona razdioba sveopćeg rada u kojoj svaka sposobnost dolazi na pravo svoje mjesto. Nije pravo i očevidna je društvena šteta kada Rousseau i Leopardi moraju živjeti od kopiranja, od prepisivanja, kada gladuje Poe i Verlaine, kada kuburi Millet i kada virtuoz, svirajući Beethovenovu sonatu, zasluži više od njenog autora. Ona je zemlja svakako najkulturnija u kojoj sposobnost najlakše prodiere, nalazeći usuprot društvenim parazitima najširi i najplodniji djelokrug. Da se kod nas rodi kakav Napoleon, Cuvier, Kant, Renan ili Taine, dragi moji savremenici bi ga premlatili, prećutali, onemogućili, jer kod nas još ne vlada, kao u drugom pametnom svijetu, sposobnost, već parasićska, zadovoljna, "u nebo vapijuća" nesposobnost, moćna nemoć i pametna glupost.

Pregledajmo površno sve vrste naše narodne radinosti i doći ćemo do očajnih, do desperatnih upravo zaključaka. Eko-

nomska naša nesposobnost je upravo već poslovična. Trgovina je u Zagrebu u tuđim rukama. Industrije nemamo. Nesposobnost, flagrantno neznanje i drski diletantizam upravo ključa u redovima naših političara i publicista, u tolikoj mjeri da sposobnost u tim više ili manje patriotskim, manje ili više naprednim klikama upravo kompromituje. Naučni rad kod nas ne vegetira kukavno samo zbog oskudnih sredstava, već i zbog toga što se i na tom području rada u nas upravo sistematski podupire nesposobnost proti sposobnosti, evidentno kulturno parasitstvo proti usamljenoj, nemoćnoj, gonjenoj, nepoznatoj, skromnoj i prećutkivanoj sposobnosti. Tko kod nas vodi prvu riječ? Zar ljudi kao Nodilo, Dvořák, A. Pavić, Fr. Marković, ili pokojni Kranjčević? Gledajte samo kakovi ljudi nam se nametnuše spasiteljima, gončinima i vođama, zavirite u naše redakcije, u naša kulturna društva i narodne tobožnje ustanove, i koga ćete naći na prvim mjestima i “mjerodavnim” položajima? Zar prve ljude, prvake? Ne! Posljednje ljude, parasite, jer parazitirati i posljednji, jer nesposobni sposobnima danas kapu kroje, te se ono malo sposobnijih naših javnih radnika dade na prste izbrojati.

Nigdje se ne osjeća taj parasitizam, ta organizovana nesposobnost, ta glasna, zvučna i bučna nekompetentnost jače no u kukavnoj našoj književnosti. Nas ubija, nas tlači i uništava nestručnost na svim linijama, ali nigdje tako i toliko kao u literaturi, kao da se baš tu ne traži osim stručne spreme još i izvanredna sposobnost, talenat i – više od talenta. U ostalom se svijetu posvećuju književnosti najsposobniji, a kod nas oni koji su čak i za poštenu produktivni ručni rad nesposobni. Struci kojoj se u normalnim zemljama posvećuju najdarovitiji posvećuju se kod nas najbedastiji, najnedotupavniji, najgluplji i najzabijeniji, kao da je beletristika arena nesposobnosti i svete, svemožne, kod nas u najnovije doba najmodernijim, najnaprednijim frazama maskovane gluposti!

Proti tom literarnom parasitstvu borio sam se godinama s većim i manjim, ali ipak uspjehom. Čistio sam, čupao i plijevio kukolj i drač na brazdi literarne naše njive. Mnoge nametnike, mnoge imele i otrovne pečurke izbacio sam iz vrta hrvat-

skog Parnasa. Kada mi ne pomože budak i motika, dohvatio sam metlu, pa i budžu. I u književnosti je metla vrlo korisna. Bez nje bi se naš literarni salon još više usmrdio. Od svih savremenih kritičara najviše sam meo i prozore otvarao, pa nije moja krivica ako je književni zrak kod nas još uvijek tako močvaran, kužan i smradan, jer je kod nas – ovo ću vam šanutu u uho – kulturno parasitstvo organizovan sistem, a ne tek sporadična pojava. Zato je ovo moja najenergičnija knjiga. Knjiga jednoga proti Svima, proti Svemu.

Zato je zabavna, vrlo zabavna. Nekad su me te svađe lju-tile. Žuč ih je stvorila. Danas me zabavljaju, pa će i čitaoca pozabaviti, jer je borba najamizantniji način života. Htjedoste me gudaalom po prstima jer sam im istinu gudio...

Majstor Whistler je tako prešampao u knjigu kritike i antikritike. Cijelu Englesku je blamirao... I ja sam se znao pograbiti sa cijelom inteligentnom Hrvatskom i Srbijom. Afera *Materinska riječ*... Trebah kao cijela štampa pohvaliti roman iz patriotizma, a ja ne hvalim loših stvari ni iz strančarstva, kako bi to mogao posvjedočiti moralni g. Ogrizović, koji me iza nepovoljne kritike proglasio – lopovom, tatom, zločincem. Izbaciše me jedared zbog nepoćudnih recenzija i iz "Savremenika" u staro dobro Drechslerovo vrijeme. Skerlićev "Dnevni list" nazivao me u Srbiji godinama svakodnevno "robijašem" i "bivšim čovekom", jer tako pobijedeni kod nas titulišu svoje polemičke pobjeditelje. Moji drugovi kod "Savremenika" ne brane više načelo da se moraju hvaliti izdanja Društva hrv. književnika i da moraju kritičari biti u protivnom slučaju bojkotovani.

No ako i nema, kako rekoh, kao djelo novinarsko, kao proizvod momenta i razumljive polemičke često nepromišljene naglosti više literarne vrijednosti, ova knjiga je od dokumentarne važnosti, prikazujući više no drastično tužno, kukavno, nečuvano stanje suvremene naše literarne kritike. Što smo kulturniji i pismeniji, to je književna ocjena naših listova u nekompetentnijim rukama. Sasvim novi tip, pretenciozni žutokljunac i najzvučnijim neprobavljivim modernim frazama nakljukani junoša pojavio se u našoj javnosti, pa kako

ga maze i trebaju nesavjesni stranački agitatori, neznački junovi i pretenciozni moj žutokljunac pokreće imaginarne listove, pobjegavši iz gimnazijske klupe, sa visoka, vrlo visoka sudi i kritizuje sve i svakoga, udružuje se u spletkarske koterije, igra književnika, velikog književnika, i ne mogući ništa stvoriti, jer nema iskustva, spremne, znanja ni talenta, traži spasa u nekom kukavičkom literarnom herostratizmu, od kojega liječi tek surovost prezirnog sarkazma. Mada danas vodi glavnu riječ u našoj javnosti veleučeni gospodin Balavac, meni nije nimalo imponovao kada je htio sa pozivom na najnaprednije fraze ući bez talenta u literaturu i parasitski terorirati kompetenciju u ime zelene i nezrele svoje nekompetencije.

Kako ćete pročitati, i pokojnog Polića Kamova sam zbog neuspjele prve knjige malo jako "preslišao". On se jogunio i tražio pomoć od političkih ondašnjih mojih protivnika, ali kasnije je uvidio da imadah pravo, bacio se na novinarstvo, za koje bijaše silno sposoban, pa sa cijelom Hrvatskom požalih njegovu tragičnu, daleku smrt.

I gosp. Radošević, nekadašnji ljuti moj protivnik, okanio se beletristike, postavši valjan novinar, dok se gosp. M. Marjanović ni danas ne može u korist publicistike, u kojoj nije nekompetentan, odreći literature i literarne kritike. Nadam se da će to učiniti na korist naše knjige, koja će se bolje razvijati bez njega no s njime...

A što da rekнем o gospodi koja su me istodobno dizala do neba i – vukla po blatu, istodobno plagirala i – grdila kao posljednjeg nitkova? Što da rekнем o mladom Fidentinu, kojega već Marcijal poznaje kao tata (*fur poematum*)?

– *Si mea vis dici, gratis tibi carmina mittam:
Si dici tua vis, hoc eme, ne mea sint.*

*

*Quem recitas meus est, o Fidentine, libellus:
Sed male cum recitas, incipit esse tuus.*

*

*Indice non opus est nostris nec iudice libris,
Stat contra dicitque tibi tua pagina "Fur es".*

*

*Alienas quisque recitat et petit famam,
Non emere librum, sed silentium debet...*

Ove polemike ne bi bile tako zabavne da su moje žrtve kod svojih napadaja pomišljale da ću se – ja posljednji smijati, što činim tom prilikom...

Dođe li pak ta knjiga u ruke hrvatskom čitaocu tamo iza pedesetak godina, neće vjerovati da su se takve borbe mogle događati u kulturnom i normalnom svijetu, pa će me čitati onako kako mi čitamo Twainove humoreske o novinarima u Kaliforniji ili revolverskom Texasu.

Vi pako kojima sam našao učinio u gunguli i brzini borbe, oprostite mi kao i ja što tom knjigom praštam i zahvaljujem svima koji mi je – – – pomogoše napisati.

“OBZOR” I VOLTAIRE

Dok još bijaše g. Josip Pasarić urednikom “Obzora”, donio je taj slobodoumni list pod tim slobodoumnim uredništvom o mom đaćkom članku o Voltaireu ovu karakterističnu bilješku:

Štovatelj Voltairea u hrvatskoj književnosti. Upozorujemo naše čitatelje na uvodni članak “Kat. lista” u broju 51. od 22. prosinca, gdje se čita upravo temeljna lekcija A. G. Matošu, koji je u pismu iz Ferneya, štampanom u književnoj smotri “Novi viek”, izjavio da je za njega “Voltaire od duhova prava ponajzanimljiviji i ponajsimpatičniji”. Da obrazloži svoje simpatisanje s Voltaireom, taj njegov štovatelj saopćuje među inim najodvratnije crte toga uistinu demonskog individualiteta, o kojem je slavni De Maistre, koji ga je dobro poznao, rekao da je personifikacija svih sedam glavnih grijeha. A. G. Matoš može simpatisati s kim mu je drago, jer najposlije svatko sebi bira uzornika prema svomu ukusu, ali čim on svoje simpatiziranje iznese u književnom časopisu na javu, potpada ono javno kritici. Energični prosvjed “Katoličkog lista” proti iznašanju ovakovih simpatija na javu opravdan je ne samo s vjerskog već i s patriotskog i moralnog gledišta, te i mi taj prosvjed doslovce potpisujemo i upozorujemo naročito našu omladinu na antidot otrovu, kojim ga je A. G. Matoš u svom sastavku ponudio. Prije nekoliko godina, kada su volterijanci slavili u Parizu Voltaireovu stogodišnjicu, pročitao je dr. Kosta Vojnović pred omladinom na Zagrebačkom sveučilištu zbirku izreka, sastavljenih iz Voltaireovih djela, te iznio vjernu sliku života toga majmun-veleuma, kako je Viktor Hugo nazvao Voltaira. Čestita naša omladina zgrozila se je što imade ljudi koji se zagrijevaju za Voltaira. Mislimo da govorimo iz duše rodoljubnih Hrvata, prosvjedujuć proti sastavku, gdje se izriče simpatisanje sa huliteljem onoga što je čestitom hrvatskom rodoljubu ipak najmilije i najsvetije.

SILOM BUDALA

Ovih danah posla mi drug pismo, tako zanimljivo da ga evo predajem javnosti:

Dragi *domine*, znajući da ste novinar, da ste dakle po zatanu borac proti nepravdam, molim lijepo da povedete za moj spas javnu kampanju. Ovih danah zatvoriše me ni kriva ni dužna u ludnicu. Premda sam neviniji, ja sam mnogo, mnogo nesretniji od kapetana Dreyfusa. Zatvorilo me bez razloga, jer sam se javno, usmeno i pismeno, hvalio da sam budala. Jest, ja sam glupan i ponosim se ovim slavnim imenom, a Vi izvolite javno dokazati da luda i budala nije jedno te isto, da nisam poludio, da mi prema tomu nije mjesto u ludnici, u buturnici. Buvara je za smetenjake, za usijane glave, za zanesenjake, za ljude premalo glupe, a ne za budale.

Ja se, *carissime domine*, ponosim da sam rođen od glupa oca i od još gluplje matere. Poput mnogih budalah na podobu Božju svršio sam sa uspjehom škole naših nižih i viših glupostih. U zemlji, u gradu mog rođenja su glupani – kao posvuda – u eklatantnoj većini, i pošto sam obožavalac pravde i pravice, napisah za našu budalastu Akademiju raspravu sa naslovom (sličnim onom Erazmovom): *Slava gluposti*. U njoj sam nepobitno dokazao da su lašci i lude koji hvale takozvanu pamet i da je glupost, velika, sveta, vječna, božanska glupost, suština, alfa i omega svijeta i ljudskog društva. Dopuštam da je razum svjetlo, ali to svjetlo nije za drugo nego da obasja universalnu glupost.

Da, ja se ponosim i dičim da sam glupan. Živjela glupost! Moderna nauka, kako znate, dokazuje da svijetom vlada tvar i sila. Recite mi, molim Vas lijepo, je li materija, jesu li ti molekuli, atomi, je li sunce, mjesec, zvijezda što pametno? Ne. Priroda i njeni zakoni su glupi, gluplji od zvjeradi, i čovjek ima samo zato ovo malo pameti da se o tome osvjedoči, da dokaže

gospodstvo glupe stvari nad timi našimi idejama. Nije li sudbina istočnjaka i grčkog tragika, nije li udes, usud glupost, grozna glupost? Ne čine li Vam se pustolovine drevnih grčko-rimskih bogovah glupe, kao što su glupa i tvrda njihova lijepa, mramorna lica? – Svi se, dalje, slažu u tome da je sreća slučaj. Puk je slučaj da je vaš ćaća bio siromah, a otac ruskog vladara car. Ako je dakle slučaj nelogičan, glup, a sreća ako je slučaj, sreća je – glupost.

Sreća je tolika glupost da su glupost i sreća obično istovjetnosti, sinonimi. Ja sam to našoj Akademiji dokazao poviješću i životom. Tko je gluplji, taj je srećniji. Umnog Grka svlada gluplji Rimljanin, obrazovanog Latina skrši gluplji barbar, umniju Francesku slomi gluplja Njemačka, a ako danas Europa bije Kinu, sva je prilika da su Europejci bedastiji od mudre i mirne djece Konfucijeve. Tko je danas najsilniji u Europi? Mračna i primitivna Rusija. “Četa glupanah je u ratu sigurnija od čete duhovitih ljudi” (knez De Ligne).

No okrenite se oko sebe, otvorite oči, zapitajte svoje iskustvo i odgovorit će vam da je glupan uvijek srećniji, jači. Bog vas sačuvao od odviše pameti, jer je to prvi, najglavniji uslov svakovrsne nesreće. Zavirite u život i vidjet ćete da su glupani neodoljiva sila jer su u ogromnoj većini, proglašujući svakog odviše umnog čovjeka bijelom vranom, ludom, nesretnikom. Kumim vas dakle dušom, ne budite tako glupi da imate pameti! Sakrijte ju, oglupite! Glupani su, kako rekoh, u eklatantnoj većini, većina je normalna i sve što nije glupo proglašuje se abnormalnim, ludim! Ja sam možda samo zato u ludnici jer nisam dosta glupo napisao ovaj panegirik za Akademiju, jer sam uopće pisao. Glupan, pravi glupan ne piše. Štaviše: on i ne govori. Kao pravi mudrac, on šuti. Poznajem mnogo glupanah, velikih, izvanrednih, idealnih glupanah, cvijet, uzor ljudske gluposti, koji ne samo da ne pišu već i ne besjede, pa su ipak članovi parlamenatah, saborah, skupštinah i žive od govorniš-tva. Kako su u silnoj većini, usrećuju glupu domovinu glupimi, to jest srećnima zakoni.

Vi jamačno mislite da je napredak, civilizacija zator glupanah? Naprotiv! Što se više napreduje, to je lakše glupanom.

Nekada je pravi glupan bio glupan i svi su to znali, dok danas ima toliko školah, knjigah i novinah da vidimo glupane, prave pravcate glupane, igrati književnike, samo kad im se prohtije. Danas možeš biti pisac i ne treba ti za taj posao drugo nego znati prepisivati. Civilizacija, progres je dakle napredak glupanah jer im pruža trud i muku tolikih radinih ljudih i vjekovah. Već danas je teško razlikovati obrazovanog glupana od darovitog čovjeka. Nije li tako?

Glupanovo je carstvo zemaljsko kao dika nebeska što je obećana siromašnim duhom. *Sancta simplicitas*, sveta gluposti! Glupan je vječan, vječniji od Prometeja ili od Fausta, kao gospodin Telac što je srećniji od Kajina i od Hamleta. Zašto zovu glupani, gospodari tolikih umnih ljudi, svoj okrugli, puni srećni trbuh svojom domovinom? Zašto ne zovu svojom otadžbinom glavu i mozag? E, zato, jer je mješina gluplja i prema tome jača, važnija od glave. Samo zato poštujem božanskog Epikura jer uviđa da je taj dio našeg tijela najvažniji, najugledniji. Vidjeh ljude bez mozga – u mojoj otadžbini ih ima vrlo mnogo – a ljudih bez crijevah ne poznajem. Što im je stomak njegovaniji, plemenitiji, to su i njihovi gazde znamenitiji, važniji, moćniji. U mojoj domovini vladaju glupi, puni želuci, robuju pune, gladne glave i radi toga toliko ljubim otadžbinu. Ja sam realist, a ove činjenice su nepobitne.

Da živu dakle gluposti i glupani! Glupost je sreća, glupan je blaženik već na ovoj zemlji. Gledajte samo vola, simbol gluposti, kako je srećan, zadovoljan u divnoj gluposti svojoj! Zdrav je, jak, ne plaši se smrti. Bistro, izbuljeno oko je svjedok mirne savjesti. Sad mi je jasno zašto srećniji od nas pogani obožavahu nijemu stoku. Dim žrtavah pred raznimi apisi itd. vijaše se i gubljaše kao ljudska čežnja za izgubljenom srećom, za izgubljenim rajem, za izgubljenom glupošću.

Glupost je velika, sveta, vječna. Dar potpune, srećne gluposti čeka čovječanstvo od novih mesijah, i pošto sam bio tako glup te im bijah pretečom, javila me glupa Akademija glupoj policiji i ova me strpa u ovu pustu rupetinu.

To je otprilike sadržaj moje rasprave. Mozgajte malo, dragi *domine*, i priznat ćete da sam u pravu. Ne ja, *facta* govore.

Sve, sve je glupost, i sreća, ljubav, zemlja koja nas nosi i hrani, sunce koje nas grije i nebo koje nas gleda kao glupo, modro gušćije oko. Čovjek je glup, većinom glup. Pametni su u manjini i još su veći glupani od pravih glupanah, jer ne uviđaju da je glupost sila, sreća, ideal.

Želeći vam odsrca da budete glupi i srećni, nadam se da ćete me naskoro spasiti iz kuće u kojoj mi nije mjesto. Pozdravite moju braću, mnogobrojne i moćne glupane, i kažite im neka se sjete jednog, nažalost odviše malo glupog, druga svoga.

Vaš glupi
Glupan Glupanić-Glupanovski

*

Jel'te, ovo je pismo dosta zanimljivo? To je razlog da se moj prijatelj nije trsio da spase nesrećnika iz ludnice. Činio mu se odviše bistar, premalo glup.

MODERNI SIMBOL

Bio sam sveti otac papa. Taman mi stadoše lizati papuče hrvatski hodočasnici pod vodstvom nekih crnorizaca, i ja padnem u pekmez.

– Hvaljen budi Jezuš Kristuš! – rekne neko u silnom basu, pa me probudi. Pored mene stoji grdan vol.

– Ne čudite se mojoj nenadanoj i docnoj posjeti – rekne došljak. – Ne čudite se da govorim ljudski. Kada toliko Hrvata može govoriti volovski, zašto jedan vol da ne govori hrvatski?

– Ili srpski. Tako je, rekнем. – Čast kome čast. A što vas, gospodine i vole moj, vodi u bijele moje dvore u taj kasni čas? Kako za vas nema zgodna fotelja, izvol'te leći. Pošto nemam sijena, izvolite preživati “Vienac”, “Obzor”, pjesme Katalinića Jeretova.

– *Quousque tandem Catalinich abutere patientia nostra!* – uleti mi vol gromko u riječ.

– Izvolite, rekoх *Pjesme* našeg Jeretova, koje nisu, nažalost, posljednje, nego *Zadnje* ili stražnje, pa se jamačno zato toliko sviđaju našim kritičarima Jovanu Hraniloviću i *doctoru* Čuci, koji dosele još ne pokazашe javno svoje simpatije za zadnje ili stražnje stvari... Ako vam bude to malo, uzmite *Misli i dojmove* gosp. Hinkovića, najvećeg našeg advokata među književnicima i najvećeg našeg spiritistu među odvjetnicima. Preživajte, izvolite! Ako vam nije dosta, evo vam dva-tri akademika i nekoliko profesora Zagrebačkog sveučilišta. Pravni fakultet vam najtoplije preporučujem. Žalibog vam ne mogu jamčiti da će vaš želudac iza te suhe hrane ostati zdrav. Jer mnogo toga, gospodine i vole moj, samelje ponizni hrvatski želudac, od čega bi zabo nos u ledinu najvolovskiji vol.

– *Jawohl!* – rekne moj gost, udari se repom dva-tri puta po slabinama i intimno legne. – Evo zbog čega sam vam došao. Ja nisam, kako se bez sumnje već dosjetiste, običan vol

– vol od kojega se prave bifteci, gulaši i volovske žile. Ja sam simbol, ja sam simbolički vol. Ja sam vol Sv. Luke apoštola, i pošto mi se ta služba, ne odgovarajući duhu i potrebi vremena, više ne sviđa, ja tražim i zahtijevam da mi se da drugo, odličnije i savremenije mjesto.

– A koje, ako smijem pitati?

– Ja bih htio biti simbolom nečeg modernijeg nego što je taj vulgarni Luka – ne Marjanović, nego Luka apostol. Moja široka, universalna leđa nisu stvorena da u ove dane općenite skepse i popularizovanja korisnih teorija podupiru fabule o pretvaranju vode u vino i drugo koješta. Svi bolji elementi u boljim volujskim dušama ropcu protiv te ropske i barbarske uloge, koju kao najpozitivniji i najkorisniji živalj životinjskog svijeta zacijelo nismo zaslužili. Ostavimo drugu, zahirenu i zaostalu zvjerad pored bezazlenih, često nepismenih svetaca, ostavimo naprimjer Sv. Antunu njegovu svinjsku glavu. Naše, volovske aspiracije su daleko više i savremenije.

– Milo mi je, milo mi je! – rekнем ugodno iznenađen. Milo mi je da moderne ideje hvataju blagorodno korijenje i u volovskom tromom svijetu. A koju od modernih misli želite reprezentirati?

– Koju, koju, trista mu muka, koju, koju? Sve, sve, trista mu petalja, sve, sve! – stane rikati moj gost da padaše kreč sa zidova. Izbuljio, izbečio, raskolutio, iskeketio volujske oči, škrinuo onim pustijem zubima, zapjenio ustima, a iz nozdrva modar plamen liže. – Od svih simbola – nastavi govoriti – od svih simbola vol je najčišći, najkreposniji. Da je daleko od čistog volizma ne samo pornografija nego i obični erotizam! Ideja volizma je čista od svakog seksualnog poroka. Volizam – dopustite mi tu novu kovanicu! – je naskroz moralan i u mnogome liči tolstojizmu. Ruski škopci, toliko uz srce prirasli mudracu na Jasnajoj Poljani, vrlo su nam bliski dubokom idejom spolne uzdržljivosti. Vol bi mogao biti simbol svega onoga što je u modernog čovjeka najčišće, dakle simbol morala – to prije jer je najradiniji četveronožac, a rad je, kako znate, moralno evanđelje modernih naturalista.

– Vaše je razlaganje nepobitno – rekнем sa zanimanjem.

– Dabogme. O tome nema sumnje. Polagani naš hod je, dalje, najljepši simbol napretka, koji je, kako znate, lagana evolucija. Dok konj, dok krilati Pegaz simboliše nerealni, neracionalni polet fantazije, vol je slika pozitivnog, sistemskog, polaganog, ali sigurnog rada ljudskog razuma. Moderni pozitivizam je, kako mislim, našao u meni svoju životinju i vrlo mi je krivo te se onomadne, kod otkrića spomenika A. Comteu u Parizu, ne vidje pored mudraca iz ulice Monsieur le Prince i moj modernizovani lik. Ko je od mene sličniji – da ne rekнем Hamletu, ali Sanchu Panzi, dakle velikoj većini humanite-ta? Kolektiviste i apostoli jednakosti nemaju još svog simbo-la, premda ih niko ne bi mogao življe prikazati od vola. Nije li ljudska gomila jednolična kao naše krdo? Nismo li mi, volovi, jednaki, jednakiji od ljudi? Nisam li ja najstrpljiviji radnik vje-rujući u evoluciju, ne u revoluciju? Socijalizam, mirni progres, rad, asketski moral, rezignacija, optimizam – sve je to u meni, i pošto su to elementi moderne civilizacije, ja bih mogao bi-ti njenim simbolom, da ne blejim bolan na crkvenim vratima među prošnjacima i da ne dreždim pored onog anahronističkog palestinskog ribara. Jer ja sam najčišći simbol polaganog, po-zitivnog, radinog, zadovoljnog, modernog čovječanstva.

– Vrlo krasno! – rekнем. Ali po mom skromnom sudu, nosilac Isukrstov u Egipat i u Jerušalajm, vaš trdoglavi kolega magarac bi mogao sličnim argumentima tražiti počasno mje-sto u simbolizmu budućnosti, dok bi se majmuni mogli poziva-ti na svoje krvno srodstvo i na prava djedovska i pradjedovska. Ne ljutite se dakle ako kao bespristrasan mislilac dam volu što je volovsko, a magarcu što je magareće, predavajući bez ko-mentara hrvatskoj – slobodnim diskusijama vičnoj javnosti vašu žalbu i molbu. Neka vas ne uvrijedi moj cinizam, ali ja volim volove u obliku bifteka nego u formi simbola, pa bili ti simboli katolički ili antikatolički. Da sam ja, kojim čudom, Sv. Luka apoštol, ja bih vas, gospodine i vole moj, već davno bio pojeo na žalost kršćanskog simbolizma.

Vol prosu niz oči grozne suze, ode Sv. Luci apoštolu, a ja postanem i opet papa i padnem u pekmez...

GJALSKI

Još mjesec dana i Gjalski, poznati hrvatski pripovjedač, navršit će 50 godina. Poslije Šenoe, taj u Srbiji malo, upravo nikako poznati pisac je najčišći reprezentant hrvatske literature. Njegovi romani *Radmilović*, *Osvit*, *Na rođenoj grudi*, pa krasne pripovijetke *Iz varmeđinskih dana*, *Pod starim krovovima* su vjerna slika hrvatskog društvenog života krajem prošlog vijeka i prevedene su na strane jezike.

Gjalski je lirski realist i, kao Laza Lazarević, vrlo je sličan Turgenjevu. Kada čitate opise o *Cinteku*, čini vam se da čitate crticu iz *Lovčevih zapisaka*. Najljepše je Gjalski opisao dobroćudne zagorske plemiće, koji vidješe četrdeset osmu, bana Jelačića i grofa Draškovića. Od svih živih hrvatskih pisaca on je najhrvatskiji, najtipičniji. Iako mu je posmatranje realistično, njegov je senzibilitet romantičan. On je prijelazan literarni tip i otud njegova umjetnička universalnost. Njegova umjetnost je psihološka kao Leskovarova, realistična kao Kumičićeva, historijska i romantična kao Šenoina, patriotska i satirična kao Kovačićeva. Ali, u drugu ruku, on ima i sve mane starije hrvatske literarne generacije. On je diletant. Nije gotov umjetnik kao Ivo Vojnović. Njegov spiritizam (*San doktora Mišića*) i pesimizam je nešto diletantsko.

Njegov stil je diletantski. Njegovi pogledi na život, njegova filosofija je zastarjela.

Šandor Ksaver Gjalski je rodom iz Hrvatskog zagorja, koje je tako divno opisao. Pravo mu je ime Ljubomir plemić Babić. Vlada zloglasnog bana, grofa Khuena Hédervárya ga je kinjila, nije mu dala da napreduje u službi, dok ga nije zbog jedne satire (*Život jedne ekselencije*) penzionisala. Danas živi Gjalski na imanju svojih predaka, u drevnom plemićkom domu Gredicama, u Zagorju, blizu Zaboka, živi od jedva 40 fori-

nata penzije i od književnih svojih radova. Zato nas začudava da doživljuje pedesetu...

Taj karakterističan pisac i patriota ne zaslužuje da se o njemu piše tako naprečac, tako sumarno, ali nama je najviše stalo da upozorimo srpsku publiku na toga superiornog savremenika. To bi, doduše, trebao da bude zadatak književnih listova, ali mi doživjesmo da jedan "Srp. knj. glasnik", umjesto da upozna srpsku publiku sa piscima bratskog plemena, štampa smušene članke u kojima se navještava Hrvatima rat do istrage. Ostavimo našim političkim listovima taj bratoubilački posao!

Gjalski je, razumije se, u prvim redovima pristalica sloge srpske i hrvatske. U borbi literarnih modernista i konzervativaca bio je na strani mlađarije, jer je svaki velik pisac vječni mladić. Beograd je već vidio njegovu finu glavu, crvenkastu i mršavu, sa kaustičnim, oštrim, ironijskim nosom, zanimljivu i distingiranu. Nadamo se da će doći i sada, o krunisanju, da donese potomku Crnog Đorđa pozdrav i poklon feudalnog, aristokratskog Zagorja, i da vikne sa nama: – Živio Petar, kralj mlade i napredne Trojednice! Jer će doći, mora doći dan, kada će hrvatsko plemstvo i banderijaši dočekati uz zvuke drevnih zvonova sa katedrale Sv. Stjepana i urnebes oslobođenog naroda kralja Srbije. Uz Dušanovo žezlo sjat će sablja našeg Tomislava. Banski dvori u Zagrebu pretvorit će se u kraljevske i sa "Gričkih gorica", sa Gornjeg grada, jeknut će iz hrvatskog sabora širom zemlje stari i slavni naš poklič: *Vivat, vivat constitutio!*

AFERA FRANK – SUPILO

U posljednjem broju “Pokreta”, u članku *Domaća politika* ima jedno mjesto takvog sadržaja da bi moglo uništiti moju egzistenciju, pa Vas molim, gosp. uredniče, da mi kao starom saradniku ustupite malo mjesta.

Anonimni moj kolega tvrdi da je u Beogradu hrvatski novinar, emigrant, Supilov klevetnik pod pseudonimom Argus. Pošto u Beogradu nema drugog Hrvata i novinara, “Pokret” me mogaše, obezoružanog emigrantstvom, bez velikog straha odmah imenovati. “Pokret”, dalje, tvrdi da sam u “velikoj bijedi”, dok istodobno “laži za debele novce kujem”, raspirujući u Srbiji, kao u Hrvatskoj, stranačke mržnje. Savjesni i kritički “Pokret” dakle podmeće da sam špijun, proglašuje me huljom, i to na osnovu ovog dubokog dokaza: “Načuli smo”. Tvrdeći da sam u nevolji, denuncirate me istodobno kao žbira i špijuna srpskoj policiji, bez šumnje zbog toga, gospodo, jer bijah besplatan vaš saradnik. Što da na to rekнем, gospodo branitelji nevinih novinara? Moje “jetko” pero je nijemo, napredna gospodo!

I ostale klevete “Pokreta” su žalosne, nezaslužene i nepotrebne. Pošto ni u Beogradu nikada slovca ne napisah bez poznate signature, moji najnoviji klevetnici mogahu se uvjeriti iz srpskih listova da nikada ne napisah nijednog članka strančarskog. Moji su radovi feljtoni ili – odgovori čeljadi koja me baš tako napade kao “Pokret”. Pošto sam recenzent i polemist, sasvim je naravno što imam neprijatelja ovdje kao i u Zagrebu. Stidio bih se da ih nemam. Već davno se ne bavim pisanjem i “Pokret”, poslije ovoga, još manje ima prava od mene tražiti da budem janje i da, kao ta umiljata životinja, sišem dvije matere.

“Hrvatsko pravo” ne primam, i nisam mu suradnik otkako tamo nema mog potpisa.

Vrlo se čudim da kritički “Pokret” ne opaža razliku između mog i Argusovog pisanja, jer, gospodo naprednjaci, ja ne imam, kao vi, anonimni stil. Da sam imao razloga, ja bih bio g. Supila, kao sve druge, napao sa potpisom, jer ja se ne bojim gosp. Supila, a još manje se stidim svoje novinarske prošlosti, koja je mogla biti “jetka” i strančarska, ali nikada bezimena i klevetnička. Ja sam uvijek napadao i branio se javno. Anonimnost i klevetu ostavljam mojim denuncijantima – sram ih bilo!

Beograd, 12/IX. [1905]

MILAN PLUT
Portret dobrog čovjeka

Prošlog ljeta pao je u Beograd jedan žut, odrpan junoš – na krilima pjesme, vjetra ili željeznice, frankirano ili ne-frankirano – to ni on sam ne bi znao kazati. Došao je praznog stomaka, praznog džepa, punog jezika i pune košulje. (Kad se sjetim, svrbi me koža.) Došao je, rekao je da je brat Slovenac i da je prema tome brat Srbima i rođak g. Jenku i gđici Nigrinovojoj. Došao je jer ga – kao mušicu lampa – i privukao sjaj nove krune. Došao je, pao je na vrat sirotinji jugoslovenske omladine, i kada je njegovim mladim protektorima dosadila ta gladna tica, odvedoše je u redakciju jednog lista da se prehrani.

Da, ali naš ljubitelj slovenske jugovine bješe tako nepismen da je urednik lista, inače protektor omladine, morao upotrijebiti paragraf 76. Visoki putnik se nađe i opet na ulici, pa, kako je uvjeravao svijet da je plaćeni dopisnik jednog čuvenog tršćanskog lista, pao je i opet na leđa jugoslovenskoj omladini, i ova, da ga se kurtališe, preporučila ga dobroti ondašnjeg ministra. I naš interesantni mladić stane živjeti od rente, kao gospodin čovjek, i ta neočekivana penzija vrlo mu se dopala. Ponašao se kao slovenački konzul u Srbiji. Slovincima je imponovao kao čovjek od povjerenja srpskog, Srbima kao slovenački narodni povjerenik. I tako vam je životario taj “prklet hudič”. Nekako poslije nove godine dosadio mu rentijerski život i on počne izdavati čuvenu “Jugoslovensku korespondenciju”. I jednoga dana, kao san, iščezne, odleti, na krilima pjesme, vjetra, telegrafске žice, čega li. Da ne zaboravim: na Velikoj školi držao je besjedu, i sjajno je dokazao da i među Slovincima vlada lijep narodni običaj, da i kretenski mufljuzi mogu javno predavati o književnosti. Drže li se braća Slovenci tog pohvalnog običaja kod kuće, ili ga njeguju samo za eksport u južne krajeve, o tome nema abera moja obaviještenost.

Ja sam, dabogme, imao čast poznavati Milana Pluta, za kojega se priča da je starinom Tilorac, Tirolac – šta li, i da mu je pravo ime Stoppel – čep, pluto. I vi ga zacijelo poznajete, ako ne drukčije, a ono po videnju. Jer ko ga jedared vidi, nikada više ne zaboravi to lice katoličkog kapelana, okrečeno zanimljivom bljedoćom huncuta, slatkim osmjehom špiclova i podmuklom ozbiljnošću prosjaka, žigosano pečatom svih sedam smrtnih grijehova. Za takve fizionomije vele Švabe da su “policaj-widrig”, i da sam aristokrat, čovjek sa ovakvom maskom ne bi bio moj kuvar. Plut ima, dalje, prijatan običaj da muca, zamuckuje (kao mladi Demosten). On govori: me-e-e-e, i Darwin bi zaključio po njegovome meketanju da je naš poznati novinar od roda i koljena onih ovaca koje ne nose zlatno runo. Za kožu g. Milana Pluta mučno bi dobili 1 dinar. Ja za nju ne bih dao ni pikavca. Milan Plut *aliter* Štopl nosi, kao mnogi veliki naučnjaci, i cviker. Zli jezici govore da taj vidoviti čovjek ima staklene oči, jer je vidovit odostrag.

Prednje oči izbiše mu jugoslovenski berberi, zbog klevete, a stražnje oko, pričaju ljudi, namjestio mu je neki brat Bugarin, ukrasivši ga okruglim misterijem modrog *monoclea*. To se priča, i to su bajke. Ne vjerujem. Da Plut ima na leđima oko, ne bi se bavio politikom, već bi se dao “štopati”, i prodao bi sam sebe u koji muzej.

Iako ne vjerujem u vidovitost toga, dosele neocijenjenog javnog radenika, ne tajim da je svojim nervoznim, hitrim gestovima, mahinalnošću svojih ogromnih, neslavenskih, germanskih, prepotopnih čeljusti i vječnom repeticijom jednih istih riječi pravio na mene impresiju papagaja, navijenog sata i automata. Često sam – Bog mi prosti! – mislio da je on onaj čuveni majmun Konzul, koji se u Parizu producirao, pa da je pobjegao, dao se obrijati, naučio par jugoslovenskih fraza i došao među nas, velike obožavaoce svih velikih i malih majmuna i majmunluka. Jes', u Plutu bješe silno razvijena životinjska strana, i to se najljepše vidjelo oko prvoga, kada mu je nevidljivi *manager* dao izdržavanje. Prvih pet dana u mjesecu bješe, doduše, vrlo mučno naći našeg “ljubavnika sramežljivog”, ali vrijedilo je para! Jeo i pio je kao amalin, kao luda, kao *Re-*

klamfresser, a kako je strasno pušio “Jugoslovenke” (tako je zvao specijalitet), jeo, pio i pušio je u isto vrijeme, te mu se jedared desilo da je zajedno s ćulbastijom progutao jednu vruću “Jugoslovenku”. Osim slabosti za srpsku kujnu i srpski drž. monopol imao je strast za fine kavane. Iz Granda u Imperijal, iz Imperijala u Pariz – ovako se ljujlaše taj moderni čovjek dok je bio pri parama.

Čitati, ići u biblioteku i u Pozorište – to ne bješe njegov posao. A 25 dana u mjesecu imitirao je cijevi, sv. oca papu, velike ljude, burševe i države. Plut je “pumpovo”. Bio je vatra-radikal, i često me najedio svojim neslovenskim napadajima na Hrvate, među kojima je (u Gor. Karlovcu) odrastao. Takvom jednom prilikom nazvao me “frankovcem” i mi se posvađamo. No to mu nije smetalo da pumpuje moju gazdaricu. Tako joj se osvetio što je Mađarica... Osim finansijskih operacija obožavao je putovanje – razumije se na tuđ trošak. Na sastancima od Ljubljane do Sofije čulo se oduševljeno pucanje njegovih zaušnjaka kod jugoslovenskih pečenica. Hvalio se da će biti dekorišan, ali Sv. Sava je u tom slučaju bio malo skeptičan.

Kao novinar voli Plut da napada nedoučene đake, jamačno zbog toga jer ga istjeraše iz karlovačke realne gimnazije i jer je našao odviše tvrde klupe na beograd. Trgovačkoj akademiji. Htjede postati “buhfirer”, a sudbina ga napravi jugoslovenskim političarom.

No sve to ne bih spominjao, jer i sam osjećam brvno u oku, nemajući ni najmanje volje i dara za moraliziranje, da mi moj znanac nije ispod žita, bez ikakvog razloga, kukavički radio o glavi: žigošući me pred dalekim svijetom kao posljednjeg nitkova. Navikao sam na klevete, u Beogradu imam dosta poznanika, moj život je tako otvoren i moja egzistencija je tako skromna da nisam držao da je potrebna naročita javna odbrana.

A kad imam u džepu banku, nije mi, vjerujte mi, stalo do suda i tužbe. Po mom shvatanju, za neke uvrede može suditi samo uvrijeđeni, i zato mi dopustite da ovako, *in effigie*, udarim mom kolegi Milanu Plutu-Štopelu sramotan šamar, ali nogom, i ne u lice.

Već prije dvije nedjelje mi javiše da neko proturjuje klevetu e sam ja taj Argus što u “Hrv. pravu” kleveta Supila, urednika riječkog “Novog lista” i prijatelje jugoslovenske misli. Preko te klevete prijedoh s prezirom, jer je samo “Hrv. pravo” priznalo da dobija informacije protiv Supila od austrijske policije! Fakta koja je iznio Frank protiv “Nov. lista” mogao je nanjušiti samo čovjek u bliskoj vezi sa Minist. spolj. poslova, a u to nadležstvo nisam gotovo nikad zavirio. Ali kad pročitah sličnu insinuuaciju u “Pokretu”, listu kome sam bio besplatni saradnik, kada vidjeh da na mene sumnjaju i moje stare kolege pod perfidnim izgovorom “Načuli smo” i anonimno, kada se sjetih da tu infamiju čitaju moja mati i otac, odlučih, pošto-poto, naći klevetnika. I našao sam ga. Dok je sam Supilo u “Novom listu” ustao da me brani, ljubljanski “Slovenski narod” kojemu je Milan Plut (pisac “Beogradskih listova” u kojima “kritizira” i posljednju vladu) saradnik za srpsku politiku, “Slovenski narod” je prošle nedjelje pod Plutovom šifrom donio vijest da je Supilov klevetnik i austrijski špijun pronađen i, dok me drugarski “Pokret” u onoj kleveti nije imenovao, Milan Plut tvrdi da doznaje “iz pouzdanog izvora” da je špijun i klevetnik “A. G. Matoš, beletrist ki živi sedaj v Belgradu in se večno bori s gladom”...

Tu prestajem. Jeste, ja sam se borio i sa gladom, gutao sam svašta, ali taku otrovnu knedlu, kao ovo taj podli Tirolac, niko mi još nije spakovo. Kabulio je: samostalci su sad na vladi, Matoš ni u koji list ne piše – jamačno je bojkotovao! Još da ga bojkotujem u Zagrebu, pa onda javno denunciram u listu koji on ne čita, i samostalci će Matoša u nedodiju...

Tako je kalkulirao taj kandidat za kolac, ali se ljuto prevario. Htio me proglasiti nitkovom, a rođena pljuvačka piše mu na volujsko čelo da je hulja, vunjara, dripac i džebak bez premca u jugoslovenskoj štampi. Iako mi htjede slomiti vrat taj šuft nad svima šuftovima, ja mu praštam, okrećem mu leđa i idem da se kupam, da se perem, kao da padoh u nužnik!

Pošto svrših s tim gaunerom nad gaunerima, s tim kandidatom za vješala, sa Plutom-Štopeljem, zaključujem ovo:

U toj aferi ili ima ili nema špijunaže. Ako je Frank isisao iz prstiju one podatke o Supilu, niko u Beogradu nije sumnjiv. Ako su istiniti, *mogao ih je izdati samo činovnik iz Ministarstva spoljnjih poslova*, koji je upotrijebio mene da budem silom jarac njegovih grijehova. Milan Plut, koji, kako je poznato, stanovaše, tako reći, prošle zime u tom visokom nadleštvu, mogao je pravom špijunu u tom lijepom poslu ići na ruku...

Bilo sad kako mu drago, nepobitno je ovo: ako u ovom slučaju ne postoji špijunaža, "Pokret", Plut *e tutti quanti* su bezdušne hulje i klevetnici tuđe časti. Ako pak špijunaža postoji, glavni špijun mogao je biti samo koji činovnik tog Ministarstva, ili koji drugi poznavalac državnih tajni – i to je bez sumnje sramota i grehota.

I OPET “POKRETU”

Pošto bijah na selu, nađoh tek danas najnoviji napadaj u “Pokretu”: *Slučaj A. G. Matoša*. Taj pamflet je tako jadan, tako nepismen i tako lažan, da nema gotovo nijedne istinite izreke.

Napisan je takvim slogom i jezikom kao da ga napisa g. Ljuba Babić. Dok ja radim otvoreno, moj napadač se skriva pod lavlju kožu pseudonima, i zato ga “Pokret” jamačno zove “poštenjak”. “Pokretovo” poštenje nema dakle imena.

Indiferentissimus tvrdi da sebi “utvaram” da sam – Heine. Što mu daje pravo na tu glupu afirmaciju? On nas smatra kreteni, pišući da je “Henry” (sic!) u svojih polemikah “redovno govorio s neke visine i s nekog općeg gledišta”.

Čitajte Heinea, i uvjerit ćete se da je u satiri, kao i u lirici, gotovo uvijek osoban, jer ideje su osobe. Kada sam “navalio” na gg. Domjanića, Nikolića i Vidrića, bio sam bez sumnje pravedniji od Heineove navale na Platena. Ja još ne napadoh hrv. naprednjački modernizam kao Heine “švapsku školu”, prem bi mi npr. Živan iz Srema dao lijepa materijala.

Smatrajući pana Wildera (Vencela) novinarskim džebračkom, ja sam manje nepravedan od Heinea u *Über den Denunzianten...* Kako vidite, taj “Pokretov” poštenjak, “književnik”, “pošteđen od Matoševih inzultah” razumije se u literaturu ko papudžijski mačak, a Heine ga je već prije njegovog rođenja opjevao:

*Tatsache ist dein Maultiertum
Wie sehr du dessen dich erwehrest;
Doch sagen darfst du guten Fugs,
Dass du den Pferden angehörst – –*

Taj anonimni čovjek mi podmeće da nosim dugačku kosu i prijeti da bi mi ju Zagreb ošišao... Ne! Zagreb nije još tako okrutan. Zagreb nije još ošišao Vladimira Vidrića, pravoslavnih sveštenikah i Madame Zagorke. Grčke gorice još uvijek toleriraju, hvala Bogu, dugu kosu i kratku pamet.

“Pokret” zove mene “čovjekom kukavcem”, a Skerlića, koji me samo zbog toga što sam dokazao da je plagirao Pélissierovu knjigu grdio godinu danah anonimno po novinah i osujetio mi *engagement* za kazališni orkestar, toga Skerlića zove “Pokret” “jakom svojom naobrazbom i karakterom individualnošću, koja mrzi moralne dekadente... U tom se ima tražiti uzrok sporu s jednim Matošem”...

Indiferentissimus me uvjerava da se u Beogradu mnogo ljepše živi no u Zagrebu. On za tu ljubav nesumnjivo ima jakih razlogah. Žalim – ali ja ih nemam.

Taj zagrebofob i belgradoman tvrdi da nisam “nikakav prognanik nego dezterter”, i da bi se lasno mogao vratiti. Svaki poznavalac naših prilikah zna da moj klevetnik i opet onako naprednjački laže. Za vojne bjegunce ne bijaše dosele pardona. A što je prognanik, molim vas pokorno, ako nije čovjek što se ne može vratiti kući? “Pokret” mi zamjera što sam tobože “slabo smetao pravnom poretku i miru u našoj lijepoj Hrvatskoj”. U dobi kada ostavih domovinu, u 20. godini, ne bijahu ni gospoda realiste opasni. Moje je skromno mišljenje da oni to nisu ni danas. Heimrli, wilderi i sirovatke nisu opasni ljudi. “Pokret” može biti opasan tek svojim čitaocem. “Pokret” je opasniji meni no redu i miru u našoj domovini...

“Pokret” me zove neurastenikom, bolesnikom, kao da je bolest sramota. On može koliko hoće slaviti zbog zdravlja volove i bujnost junacah, ali meni se sve čini da bolni nervi manje škode mome mozgu no konjsko zdravlje što prudi logici “našeg književnika” i “poštenjaka”, pošteđenog od mog bijesa.

Kako taj objektivni sudija slabo poznaje i zabašuruje moj spor sa “Pokretom”, vidi se odatle što redovito bunca o bugarskoj “Večer. pošti”, dok sam ja Wildera i družinu najedio u beogradskih “Več. novostih”. “Pokret” tvrdi da mi je za klevetu dao satisfakciju *démentiem*, a zaboravlja da je klevetu poslije

toga ponovio, i da je Wilder mudro prećutao e je on moj klevetnik, i u "Slov. narodu". Ima uvredah koje se praštaju, ali za ovakove bezrazložne, anonimne podvale nema oprostaja, a najmanje onda kad ih Skerlić u Beogradu preštampava i "komentira". Ja sam radi tog banditskog postupka mogao biti iz Srbije prognan. To je "Pokret" mogao znati, za tim se možda i išlo, i to bi mi se možda bilo i desilo da o meni ovdje misle svi kao Wilder i Skerlić.

Laž je da sam primao potpore od "nekih ljudi koje sam kasnije *napadao*". Ako sam primao kakve kukavne potpore, ne misljam da ih primam za ograničavanje svoje literarne slobode. Da mi rođeni otac napiše glupost, ja bih ju, bez obzira na sinovske dužnosti, nemilosrdno kritikovao. "Pokret" ima čudnovate pojmove o književničkoj slobodi, za koju se tobože toliko ističaše. Kada dokažete koju njegovu budalaštinu, zove vas "čovjekom koji o pristojnosti ima svoje posebno mišljenje". Indiferentissimusu su uljudni samo hvališe, i čudim se da ta sova, rugajući se sjenici, ne opaža svoju debelu tikvu. Gospoda me proglašuju moralnom i fizičkom ruševinom, denunciraju i grde me anonimno, i oni su pristojni. Ja se branim i ja sam neuljudan, nepristojan. — —

Kad je već riječ o mom dugovanju, moram priznati da najviše dugujem nekim stranim piscem koji pokadšto bijahu još veći moralni dekadenti i neurastenici od moje malenkosti. Više dugujem "beskarakterom" Voltaireu, robijašu Verlaineu, neuropatičnom Poeu i dekadentu Baudelaireu nego svim tim poštovaocem *reklamfresserskog* zdravlja, koji se tajno hvale da me zadužiše. Izadite na svjetlost, licemjeri! Pokažite mi se, lažni mecene, što dajete da bi mogli klevetati, poniziti, osramotiti! Iznosite "sličice" iz mog života, ali one, unaprijed vam velim, neće biti uspjelije od idilah nekih vaših članovah za uzajamno hvaljenje. Pa da i ne živim po propisu vaše filistarske i jezuitske moralke, to još ne bi dokazalo da Babić (Ljubomir) ima stila i da Vidrić, Domjanić i Nikolić nisu lirski mediokriteti. Neka se "Pokret" izvlači i izmotava kako hoće, nepobitan je fakat da me po ćefu *bezimene* informacije oklevetao, da je tu klevetu ponavljao, da ju je raširio u Ljubljani i u Beogradu,

da je za nečiju ljubav pokušavao i pokušava uništiti čast svog suradnika i hrv. književnika. I sve to radi toga što bijah i prije naprednjakah literarni suradnik najviđenijih srpskih listovah i jer sam uvijek zastupao napredne misli!

Tu prestajem. Tu me izdaje riječ. Sada razumijem kako se u Hrvatskoj mogao dogoditi bojkot ljudih kao što su A. Kovačić i A. Starčević. Sada razumijem kako kod nas mogu reprezentirati modernu politiku i moderno novinstvo ljudi kao Harambašić i Wilder (Većeslav). Sada mi je jasno reneгатstvo mnogih naših ljudih, ogorčenih na nesnošljivost i zavist svojih prijašnjih istomišljenikah. Sada kada me u feljtonu, gdje sam mukte radio, zove nepismeni bezimenjak “čovjekom kukavcem bolesnog tijela i bolesne duše”, sada vidim kako je to teško biti književnik nezavisan i iskren.

Indiferentissimus mi želi više pameti. Ja to i njemu od Boga želim, i kada me već usprkos tome kori što svoju duhovitost “kao raspikuća *rastepljem* gdje treba i ne treba”, uvjeravam ga da još ne proharčih toga kapitala, i da mu stojim na usluzi za svaki zajam te vrsti. Trebat će mu.

A “Pokretu” više ne odgovaram ako ostanu njegovi napadaji anonimni i – naivni.

Beograd, na Božić [1905]

ZA MATERINSKU RIJEČ

To je najnovije djelo Šandora Gjalskoga. Iz "Pokretove" kritike saznasmo da je djelo klasično, osobito u početku, da je pisano pregnantnom plastikom, da su mu historičke slike pune života, izrađene upravo minucioznom točnošću. Da nije ništa drugo o knjizi *Za materinsku riječ* napisano, tko se ne bi za njom polakomio, tim više jer smo se već zaželjeli lijepa i zdrava hrvatskog štiva? I premda je ta knjiga prema "Pokretovoj" kritici vrlo neukusna formata, to nas nije smetalo da posegnemo za njom jer nam je samo do sadržaja.

"Pokretova" kritika kaže da je početak "klasičan". Držimo da je gospodin R. Kolarić Kišur *ozbiljno* mislio kad je napisao da je početak *Za materinsku riječ* klasičan, samo nije rastumačio da li je klasičan stil, ili jezik, ili opisi, ili sve skupa.

"Pokretov" kritičar spada u red onih kojima je Gjalski *program*. S toga se razloga ne čudimo što je u knjizi *Za materinsku riječ* našao i "pregnantnu plastiku i minucioznu točnost i klasičnu obradbu". Taj mladi gospodin hoće da se istakne svojom dosljednošću, te sve što njegov *program* napiše mora hvaliti, makar najstrašnije pljuskao istinu.

Ali nama ne imponiraju nikakvi literarni programi, nego djelo koje je dobro napisano, što se podnipošto ne može kazati o Gjalskijevu *Za materinsku riječ*.

Da je djelo ovakovo kakovo jest, ne na diku hrvatske književnosti, ugledalo svjetlo, u prvom redu činimo za to odgovornim Društvo hrvatskih književnika, koje je materijalno pomoglo da djelo izađe.

Dužnost je bila odbora hrvatskih književnika prije pregledati Gjalskijevo djelo pa ga tek onda dati u štampu, tim više što se znade da se Gjalskijeva djela – ukoliko se tiče jezika – moraju podvrći velikoj operaciji.

Mi ništa ne tvrdimo što ne bi mogli dokazati. Ako se pripodobi Gjalskijev *Osvit* s djelom *Za materinsku riječ*, odmah će se opaziti da je Matica hrvatska veliki trud (a i žrtvu) pridonijela da *Osvit* izađe u što ljepšem hrvatskom jeziku. Ako je jezik u *Osvitu* Gjalskijev, zašto nije barem istim jezikom napisano djelo *Za materinsku riječ*? Ta barem sada morao bi Gjalski znati *čisto* po Vuku pisati, dok se toliko zagrijeva za srpstvo i ponovno puta u ime Društva hrvatskih književnika putešestvuje u Beograd.

Stil i jezik u knjizi *Za materinsku riječ* loš je da ne može biti gori, i ne pretjeravamo ustvrdimo li da u hrvatskoj književnosti nema knjige lošije napisane.

Iz *klasičnog početka* navest ćemo citate za dokaz da tvrdimo istinu.

1. “*Najprvo sa strane* što je bila do gostionice izađe gospodin visoka uzrasta, sav zagrnut širokom i dugom putnom bundom od modra sukna *opšitom širokom šubarom*, navučenom duboko preko ušiju.” Str. 9. (Filipović–Šulek–Iveković kažu da je šubara kapa. Gjalskijev putnik imao je bundu opšitu širokom šubarom – kapom.)

2. “*Gostioničar je sa svojim debelim trbušastim tijelom jedva dospio* da skoči do vrata.” Str. 10. (Valjda je gostioničar pod pazuhom nosio tijelo, jer je s njim jedva dospio da skoči.)

3. “*Drugi put opet nisu bile pripravne županijske katane i hajduci da prate diližansu, dok je išao put šumom.*” Str. 11. (Tko je tomu putu nasadio noge, takove noge da je mogao ići?)

4. “*Sive krupne oči tamnih zjenica iskrile su se i sjajile živim, gotovo mladenačkim vatrenim pogledom.*” Str. 11. (Zjenice su se iskrile pogledom! Uistinu klasički!)

5. “*Čudim se prijatelju Metelu da on ipak izdrži.*” Str. 12. (To je hercegovački dijalekt.)

6. “*Ljubav, vjernost i odanost, slatkim zvucima što ih u sebi duša prima i uz majčinu sisu i uz prve majčine cjelove, zapremi i ražari sva ova srca koja silno i gorostasno kucahu od uzbuđenih osjećaja – pak je opća razdraganostrnost morala dati oduška u snažnom porivu.*” Str. 14. (U snažnom porivu! Ma čisto srpski! A gdje kucaju srca – gorostasno?)

7. “Ujedared zaori dugom sobom moćno zapjevana pjesma.” Sad slijedi pjesma: Jezika dar dade... odmah zatim: “Isti magnifikus Runjević, koji nije bio baš silan na pjesmi, nije se isključio od pjevanja.” Str. 14. (Da ovako izradi koji god gimnazijalčić hrvatsku zadaću, dobio bi barem III. red.)

8. “Oca je smjerno i razdragano prva pozdravila i pruženu ruku naglom, čisto strasnom kretnjom pridigla ustima da je nekolikokrat izljubi.” Str. 17. (Koliki nesmisao! Smjerni pozdrav i strastvena kretnja.)

9. “U sobi su svi već čekali domaćinu. Iz svijuu odaja dojurili su ovamo, pa je soba bila krcato puna gospode.” Str. 17. (Krcat može biti brod, vagon, ali soba krcato puna gospode ne vidjesmo da je itko napisao ili se tako izrazio do Gjalskoga.)

10. “Njegovoj veseloj i dobroj ćudi kao da u taj par nije ni traga ostalo u njegovoj lijepoj i strojnoj pojavi.” Str. 19. (Ovaj savršeno klasični stil morao bi se čitati u dramskoj školi.)

12. [!]“Čisto ga je boljela duša od toga što je morao čuti.” Str. 28. (Nije čudo da Gjalski njemački misli pa svoje misli loše hrvatski prevodi, dok se znade da on svojim čuvstvom najjaglje poriva daje u njemačkom jeziku.)

13. “Strah me je, zlo će izaći – govorio je kod zapaljene cigare Runjević.” (Kod zapaljene cigare? Možda je gdjegod u Šumadiji kakav *hôtel garni* te nosi ime K zapaljenoj cigari.)

Da ne svršimo s “nesretnim” brojem 13, dodat ćemo još i

14. “Magla se digla pa je svijetao jasan dan caklio i srebrenio se po dalekoj bjelini čitave krasne okolice... Inje se hvatalo svega... Njegovi sitni brčići s isto takvom mladom bradom nisu mogli toliko uhvatiti.” Str. 36. Na istoj stranici kaže Gjalski, opisujući *porive* Pavla Kotromanića, “da nije tek svijetlio oko njega taj jasni zimski dan, nego da je sve, sve za njega svijetlo, sjajno i blaženo bilo”.

15. “Pavao govoraše tolikim zanosom da je Elemir *presta*o pogledima uhoditi Marijine kretnje.” Str. 37.

I mi nećemo dalje uhoditi Gjalskoga. U ovih prvih 37 citiranih stranica pobilježili smo tek neznatni dio nezgrapnosti, kojima jedan Gjalski nakazuje naš prekrasni hrvatski jezik.

Kad budu njegova srpska braća čitala *Za materinsku riječ*, grohotom će se smijati kakovom se nakazom Hrvati ponose. Na svakoj stranici pokazivat će prstom na sijaset pogrešaka, za koje se ipak u Hrvatskoj nađe zanosnih slavitelja.

Gjalskijeva braća “Srbi” svojataju Gundulića, Preradovića, dapače i Šenou, a možda bi i Gjalskoga da nije napisao *Za materinsku riječ*. A da se vidi razlika između “srpskih” i hrvatskih pisaca, Srbi će rado Gjalskoga priznavati hrvatskim spisateljem.

Toliko o jeziku, “o klasičnosti i pregnantnoj plastici”, a možda ćemo se još osvrnuti i na “historijske slike pune života”, da prikazemo i s te strane autora *Za materinsku riječ*, da je doista *jedan Gjalski*.

KS. Š. GJALSKI: ZA MATERINSKU RIJEČ

Nema hrvatske knjige oko koje se diže veća galama. Bar-num je slab kritičar, reklama je slaba recenzija. Pročitavši ovo djelo, uvjerih se i opet o besprimjernoj anarhiji naših književ-nih prilikah.

Nedavno proslaviše 25-godišnjicu ovog pisca. Ovim roma-nom je dokazao da za ovo 25 god. ne nauči ni ono što je sva-kom književniku najnužnije: pravilno hrvatski pisati.

On veli: “Bečanki” (gen. plur.), “vjesile su”, “sablja upere-na”, “izruči joj najdublji naklon i milijun rukoljuba”, “uzljubi-lo” (zavoljelo), “šiljaju”, “prisuće”, “uljezao” (uljegao), “prina-ša”, “sa svojom jašućom bandom”, “oko pete” (5 sati), “dola-zeće kočije”, “rivalo se” (guralo se), “šija”, “po tiho”, “dimeće se žeravke”, “na lijevu ruku čukljav”, “nanašaju”, “kevcanje”, “neimari i sirotani” (neimar = graditelj), “goruća želja”, “gu-bu smještenu na vrhu lule”, “nogama utaknuti su u nogavi-ce”, “debele noge bile su utaknute u čizme”, “dapače”, “dašto” (dakako), “ničesa”, “furešac”, “namišljaj” (odluka), “računi”, “dnevnicke i kompoti”, “od zdola”, “s krznom opšita”, “nagnu-će”, “o njegovim mogućim namjerama”, “sokač” (kuhač), “us-hićena”, “doimlje” (doima), “kalesa” (kočija), “ushit”, “poriv” (nagon), “spoznaja” (svijest), “svojim začarnim načinom” itd.

Gjalskova sintaksa nije hrvatska. Taj reprezentant naše književnosti misli njemački. I taj roman vrvi germanizmi. “Či-sto začarana”, “razvrucene”, “izostati”, “dobro uhranjeni” (*gut ausgefüttert*), “priređena” (*vorbereitet*), “uz tijelo utisnutoj surci”, “upustio se u razgovor” (*liess sich ein*), “predstavio se” (*sich vorstellen*), “otklon”, “lionstva i s tim skopčane toalete”, “napadno” (*auffallend*), “predvesti” (*vorführen*), “zauzeta” (*eingegenommen*), “naloži prestanak posla”, “otkloni molbu”, “... deputacija, vođenih od biskupa”, “posjednuta” (*besetzt*), “pre-duzeti mjere”, “ispasti” (*ausfallen*), “odsjesti” (*absteigen*) itd.

Iako je Gjalski pun kajkavštine, griješi i u kajkavskom dijalogu: "...popraval, ah, kaj, *gotovo* potukel". "Dok sam služil, divili su mi se"... "Skupil (zebral) sam vas oko sebe"...

Roman obiluje i nepravilnimi srbizmi: prijatno (ugodno), izvinuti (oprostiti), sujetan (tašt), "moram da ti priznam" (moram ti priznati), "i pročaja" (itd.), "zadocniti" (zakasniti) itd.

Stil ovoga romana je ispod svake kritike, i to je sasvim pojmljivo kod tolike nepravilnosti jezika. Taj stil je klasično loš. Vrvi tautologijami. "Tonuće u raskoš i ugodu", "dubokom, gorostasnom čežnjom", "te vidi i čuje", "uznesena i uzbuđena", "gorostasna i beskrajna", "šumu i mrmoru", "micanje i gibanje", "od nestrpljivosti i želje", "sanje i misli", "sjajna i krasna budućnost". "Na titrajima njegovim kao da je lebdila i strujila sva svetost i ljepota osjećaja što ih je ta ljubljena narodna pjesma budila u vascijelom narodu godine i godine". "Kad je cijela jedna strana *snažno i možno* uzdahnula za *bajnom i blagorodnom* slobodom."

To je klasičan frazerski stil, *schwulstig*, *natečen*, gdje riječ, kao slama, zamjenjuje misao i osjećaj. Dok za modernog književnika "neizrecivost ne postoji", da se poslužim poznatom mišlju Gautierovom, Gjalski pliva u "pjesmah bez riječi" i vrvi izrazom "neizrečeno". Ne mogući sugerirati magijom stila, služi se otrcanim, vrlo lošim ilirskim stihovima i lozinkama. "Tko nam rod i dom zatira – taj pod kosom nek umira – tko potkapa nam pravice – neka pada od strjelice."

Fraza *timeo Danaos* opetuje se nekoliko puta, kao i poznata Palackýeva riječ o potrebi Austrije. Evo nekoliko primjera toga banalnog stila:

"I savlada u sebi poriv te bi si vinuo grudima dragu djevojku."

"Obrati se Pavlu s miljušnim smiješkom u licu..."

"Plješivost, koju je pokazivao donjim lasima i tim ipak imao nekako frizuru s Košutom."

"Pavao, koji je uistinu bio srdit radi te neprilike i silno potrebit jela" (gladan).

"Suze radosti u debelu, ovješenu licu."

“... kojom proganjaju Mađari Slovake, kršne sinove neho-
tičnih Tatara.”

“Njega je također *lovio* neki nemir.”

“*Obajao* ga i onaj ugodni trepet, onaj *zvučni ponosni* glas, *obajao* ga elegantni način zborenja, onaj laki izraz, ona vazda *sprema i zgodna* riječ, a uvijek potkrijepljena *toplom i snažnim* čuvstvom, što se izdavalo i u svakom *potezu lica* i u svakom *pogledu*, gotovo u cijeloj živahnoj kretnji.”

“Sva je odisala *neizmjernom, dalekom* srećom..., sva čarna mlada joj pojava, kao da se sjajila od *plamena i žara silnih i velikih* osjećaja, *svaki* joj je *mig, svaki pogled* govorio o snažnoj i plemenitoj ljubavi i odanosti. Pavao osjeti sve blaženstvo, svu slast i nedogledno zadovoljstvo kad si je vinuo naručaju tu mladu, krasnu, vjernu ljubav. *Krasno* joj poljubi i ruke i kosu i usne”...

“U istom pućpurikanju prepelice iz visokih već cvatućih trava, u svem je snažno i raskošnim žarom *buktulo* i *treslo* se od radosti ljepote i sile života – od moćne želje *za stvaranjem bolje budućnosti.*” (?)

“Njezin čar kojim je sva ta priroda oko njih svojim proljetnim dahom izdisala i kojim se potresala.”

“Prepuštao se golemoj, raskošnoj sreći kojom ga vazda darivaše Marijina blizina.”

“A još nije jeka odvrtila sav tutanj i svu tresku pištolja, kad se obujmljene stotine i stotine junaka u jednom kolu, u jednom zagrljaju oglase, divnom svojom srpskom pjesmom, koje dugi i duboki akordi zamnijevahu i snažno i daleko noseći na zvucima svojim i svu slavensku melankoliju i svu čežnju dugih, dalekih vjekova za pravicom, slobodom i njezinom srećom.”

“Sjene što su se kočile”. “Utaknuće narodnog barjaka”. “Utaknutim pištoljima”. Itd. Strahovite, prazne li retorike! Od svih naših pisacah Gjalski ima najviše riječih i najbjedniji, najograničeniji rječnik. On npr. bez sumnje ne zna značenje riječi miljiti. “A ipak je miljilo do nje i oko nje snažno i slatko neko čežnuće.” “Miljile su se uza nj uspomene.” “Odsvakuda se miljila idila”...

“Podigoše ga u *zrak*”. “Svaki čas su se u *zrak* dizali poklici”. “Lamajući rukama *po zraku*”. “Maše omašnim svojim rukama *po zraku*”.

Kad bih htio navesti sve suvišne izraze i svu frazersku na-tečenost toga bezbojnog, anemičnog i šupljeg stila, morao bih prepisati cijeli roman. Da mi ga je g. Babić donio kao gimnazij-sku zadaću, dao bih mu bez otezanja treći red.

Gjalski nazva tu knjigu “slikami”, osjećajući jamačno da se ne može uvrstiti ni u koju literarnu vrstu. *Za materinsku riječ* je roman, vrlo loš roman, roman života i smrti Pavla Kotromanića. Taj glavni junak vrlo je slabo ocrtan, nepotpuno karakteriziran, te nas čisto iznenađuje njegova katastrofa.

To je mladić impulzivan, srednje, obične inteligencije, više guran no što gura i vuče druge, zanesenjak, dobričina i ništa više, dok je stožer romana trebao biti čovjek superioran, moćna uma i moćne volje. Mjesto heroja gledamo zanosnog i naivnog “brucoša”.

U tom blijedom, neizrazitom tonu su gotovo sve osobe romana. Razlikuju se tek spoljašnošću. U tom romanu najbolje su opisana odijela. Toaleta je bolje ocrtana od vremena. U g. Babiću se krije velik krojač (*tailleur, taylor*). Nijedna od tih mnogobrojnih osobah, među kojima bijaše i herojah i genijah, ne ostavlja velik, neizbrisiv dojam Šenoinih junakah. Historijski ljudi toga historijskog romana, Gaj, Jelačić, Vraz, Vukotinović, Ožegović itd. imaju ulogu statistah. Gjalski ih obično slavi kao neobične, veleumne ljude, a tek što zinu, govore vrlo banalno, guše se u frazah – ukratko, umuju i besjede kao g. Babić.

U cijeloj toj ogromnoj knjizi nema nijedne originalne misli, nijednog aforizma, sentencije, apoftegme. Evo jedne misli o revoluciji: “Vidi se barem što znači narodna volja i što znači ta volja kad je probuđena. Ta – naravski je da se pred njom sve trese – ne mogu – ne mogu ni lumbarde, ni kanoni, ni sulice, ni puške ništa proti njoj.”

Evo još jedne klasične burgije: “Gotovo pred dvije hiljade godina morao je Golgotski Mučenik svoju veliku dušu izdah-

nuti za boljak čovječanstva, za njegov spas, pak *dok mu je čovječanstvo najujernije klečalo pred njegovim raspelom, u isto je vrijeme princip ropstva i kmetstva svoje orgije – slavio.*”

Iza svega toga sasvim je prirodno da je većina dijaloga u romanu banalna i suvišna. Uzmite ma koj razgovor nehistorijskih lica, i uvjerit ćete se da se baš tako razgovara i danas, da ti dijalozi nemaju druge svrhe no popuniti pustoš ogromnih stranicah. (Str. 215, 218 itd.)

Djelo vrvi od epskih širinah, nepodnošljivih u modernom umjetničkom djelu, jer je princip modernosti štednja vremena, promjena, brzina, lapidarnost. Tako se tri puta priča o pogibiji pukovnika Bijelića, a deklamacije proti Mađarom opetuju se u dosadi monotonije kao rekriminacije u političkih naših novinah. Jedino čitljivo mjesto u romanu je opis prijelaza vojske preko Drave. Jedini sugestivni, dramatički događaj je smrt junakinje Slavice – uostalom, afera u nerealističnom stilu Tassa i Gundulića.

U ovom slabom djelu smetaju “slike”, epizode romanu, a roman, fikcija, smeta razvoju historijskih slika. Gjalski nije umio spojiti u organsku cjelinu “istinu i poeziju”, svoju i historijsku fabulu. On nije znao imaginirati romansku radnju, konstruirati psihološki i socijalni eksperimenat koji bi nam s individualne strane protumačio glavne momente revolucije. Mjesto jednog reprezentativnog junaka izvodi cijelu legiju blijedih, konvencionalnih osobah u stilu one Weingärtnerove slike.

Mjesto dušah crta odijela. Mjesto mislih fraze. Mjesto borbe govorancije, gozbe i parade. Gjalskomu je 1848. vječna fraza, vječni karneval i komers, gdje se trubadurski ljubi i rableski jede i pije. Kod rata, kod krvi – tu je roman onako na koljenu prekinuo, opisavši prvi boj vrlo slabimi, romantičnimi bojami.

Babićev odnošaj prema četrdeset osmoj vrlo je sličan Tolstojevom prama 1813. i otud sličnost romana u zamisli i u kompoziciji sa *Vojnom i mirom*. I Gjalski mogaše uplesti u roman autentične svoje rođake i znanice.

Babiću je 1848. god. povijest njegovih roditeljah, kao Tolstoju 1813. No dok Tolstoj brani u *Vojni i miru* veliku, duboku misao, ideju fatalističkog historijskog determinizma, ne ostavljajući čvrsto zemljište čistog ruskog nacionalizma, Gjalski nema nikakve filozofske "teze" i roman mu ima sasvim običnu političku tendenciju. *Za materinsku riječ* je politički roman, propaganda jugoslavenske misli.

"Ja sam uvjeren da idemo u sveti rat za veličinu, za slavu i snagu majke naše Jugoslavije!" "Oj, da sam pridonijela i ja kap svoje krvi k slavi i ljepšoj budućnosti našega slavenskoga Juga."

Odviše bih se udaljio od zadatka literarne ocjene, pretresajući najvažniji, politički dio toga djela. No čini mi se da Gjalski, iako poznavalac događajah te epohe, nije imao dosta objektivnosti, a možda ni inteligencije za kritičko prikazivanje. On prikazuje dinastiju koja daje Srbiji jednog kneza Mučenika, on spominje Obrenoviće kao austro- i mađarofile, a Karađorđeviće kao patentirane rodoljube i slobodoumnike. (Str. 303 i 314.)

Godina 1848. tako nam je blizu, mi smo toliko pod pritiskom njenih posljedica da je objektivna povijest tih danah i danas *pium desiderium*.

Iste misli, iste fraze, koje pokretahu ondašnje duhove, djeluju i danas na našu javnost. Odviše su poznate Gjalskove simpatije za ilirsku i jugoslovensku ideju pa da se ne zaključiti da je on i u ovom romanu bio više ilirski panegiričar nego kritičar. Mjesto da krivicu za 1848. baci na neke ondašnje teorije i ljude, on mirno pokazuje prstom na Beč. Dok Gjalski i drugi fabrikanti narodnostih opožaju na slav. Jugu tek jednu, bezimenu narodnost, većina Hrvatah tu vidi jednu, doduše, rasu, ali više narodnostih koje se mogu sjediniti tek u načelu sloge, nikada u načelu istovjetnosti. Po mom skromnom mišljenju su naši vođe 1848. imali previše slavenske, premalo hrvatske svijesti, i otud njihove donkihoterije.

Da zaključim. *Za materinsku riječ* je vrlo debela knjiga, ni roman ni historija, napisana lošim jezikom i još lošijim stilom. Pisac je odviše pristaša i propagator opisivanih idejah da bi

ih prikazao objektivnom metodom realističkog romana. Opisi su slabi, pričanje pretovareno, karakteri blijedi, radnja spora, dijalози gotovo suvišni. Bez misli i puna frazah, ta knjiga je rezultat obične inteligencije, banalne opservacije i reklamskog političkog diletantizma.

Prema prijašnjim Gjalskovim knjigama ovo djelo je potpuna dekadencija. Njena reklama je jedan od najvećih “švinđelah” u našoj novijoj literaturi. Taj roman vrijedi jedino kao vrsta slabih ilustracijah za jednu epohu, u povijesti još neizrađenu.

On je dokaz da u Hrvatskoj mogu, služeći političkim ciljevom, biti reprezentanti najmodernijih književnih strujah ljudi koji nemaju ništa “moderno” i koji ne znaju ni hrvatski pisati.

Žaleći sebe i druge koji su tu knjigu čitali, žalim još više nesrećnike koji su ju kupili, a najviše onoga tko ju je pisao. Gjalski je tu odista – bivši književnik.

“OBZORU”

Neki K., braneći *Za materinsku riječ* od moje ignorancije, tvrdi da “anonimni pisac nema ni najprimitivnijih pojmova o narodnomu govoru i stilistici”, iako moja recenzija nije anonimna, dok sam dojakošnjim svojim radom dokazao da hrvatski jezik poznajem toliko koliko taj K(ekez). Ono što mi podmeće kao nepravilnost jezika štamparska je ili korektorska pogreška, sasvim prirodna zbog mog reumatičnog rukopisa.

Najkarakterističnije je to da me “Obzor” napao i ne pročitavši moje kritike. Njegov K(uskun) govori samo o prvoj polovici. Da bi pokazao pravilnost Babićevog jezika, on dokazuje da neke njegove riječi nisu srbizmi – kako sam ja tvrdio – nego *rusizmi*. Za izraz “i pročaja” misli da znači “i pročajao je”, dok to znači “i tako dalje” u slavenosrpskom žargonu. “Obzor” brani Gjalskoga štamparskim pogreškama u romanu, iako su one zabilježene na kraju knjige, dok ja ne navedoh nijedne od tih pogrešaka kao jezičnu. Ako su svi atentati na jezik i sintaksu u romanu štamparski lapsusi, *Za mat. riječ* je jedna ogromna štamparska pogreška, najveća poslije Gutenberga.

K(ezun) tvrdi da je do danas o toj knjizi “štampana samo jedna ocjena, i to u našem listu”, a malo niže: “Pa mi doista vidimo da do danas nije još pala nijedna ocjena...” Ocjena dakle u “Obzoru” o Gjalskovom romanu *nije* ocjena i *jeste* ocjena – o članku humoriste, liričara, dramatičara i romanopisca Kolarića i kritičara Kišura da i ne besjedimo! Obzoraški kritičar tvrdi da je taj roman prodan u 2 000 komada, kao da je to čudo kod tolike reklame i kao da se loši romani (Montépin, Marlittova) ne prodaju na funte!

Poslije ovoga neka mi taj K(ajafa) oprostí što se s njim ne upuštam u diskusiju o stilu. Gosp. Babić ne bi bio pogriješio da je i taj roman, kao prvu svoju knjigu, dao g. Klaiću na popravku, iako “mrtvoj kobili nema lijeka”.

Društvo hrv. književnika je ovu knjigu izdalo, ne razabirajući da ni sjajnije književničke prošlosti ne mogu opravdati loša djela. U sporu sa Maticom bacilo je u svijet veće nedonošče od većine njenih izdanja, opremilo je knjigu koja se suštinom i neumjetničkom tendencijom ni u čemu ne odvaja od radova naših "Starih". Dok svi očekivamo da će ovo Društvo izdavati djela koja momentano ne mogu ući u program konservativnije Matice, doživjesmo da je izdalo knjigu koja nikako ne bi mogla buniti artistsku savjest g. Jov. Hranilovića. Sudeći po tome *débutu*, Društvo hrv. književnika je društvo za izdavanje neuspjelih knjiga. Moje je duboko uvjerenje da većina članova tog Društva, dajući svoj glas za štampu, nisu Babićeve knjige čitali, jer ne bi doživjeli da prodaju mačka u vreći.

KRITIKA GOSP. JOVANA HRANILOVIĆA

Da društvo kazni širitelja smetenih ideja kao propagatora lažnog novca, gosp. Jov. Hranilović bi već odavna sjedio na robiji. Već dugo čitam “kritičke” radove toga čovjeka, živog dokaza za mizeriju našeg javnog ukusa, pa ako se nisam ranije s njime pozabavio, bijaše to zbog toga što mišljah da će ga naš moderni pokret živa pregaziti.

No pošto se i opet raždžilitao, pošto doživjesmo da ga hvatili organ gdje pišu gg. Dežman i Marjanović (koje on slavi kao najistaknutije moderniste), zabavimo se malo najnovijim poslom toga zanimivog gospodina.

Da živimo u kulturnim prilikama, g. Jovan Hranilović bi, kao kritičar, bio anahronističan *absurdum*, iz tog prostog razloga jer je svećenik, jer su svećenički i kritičarski posao ekstremi koji se – unatoč poslovi – ne mogu dodirivati. To je tako jasno da u pitanje ne mislim podrobnije ulaziti. Poznato je da je danas velika većina pisaca u idejama koje su g. Hraniloviću, kao svećeniku, najpreče i najdraže ili indiferentna ili – nješto još gore. Takvi autori nikako ne mogu biti predmet kritike koja vjeruje u papinu nepogrešivost, odobravajući *Indeks zabranjenih knjiga*. Renan se nije bavio najmodernijim pitanjima početkom svoje karijere, pa ipak, već u njegovim egzegetičnim i biblijskim studijama bijaše mu mantija tijesna, i on je skinu. Gosp. J. Hranilović pretresaše škakljivija pitanja, on govoraše i o Nietzscheu, i g. Hranilović još ne skinu reve-rende...

Dakle već otud što je svećenik može se zaključiti *a priori* da g. Hranilović ne može biti kritičar. Profesija ograničava njegov kritičarski horizonat. On može stručno i objektivno suditi samo pisce sa većim ili manjim religioznim tendencijama, a njih je sve manje i manje. Od naših može g. Hranilović iskreno pisati o Pavlinoviću, Tordincu, Palmoviću, Martiću, o po-

božnoj našoj starijoj literaturi, ali o svim gotovo našim modernistima, koji prekinuše sa temeljnim djedovskim tradicijama, naš samozvani kritičar ne može pisati, objektivno pisati iz tog prostog razloga jer je pop.

To i jeste jedna od najnesrećnijih anomalija naše literarne kritike što su tu do najnovijeg vremena davali ton svećenici, gg. dr. Čuka, Šegvić, Hranilović, Korenić itd. Kod nas nikako ne mogahu, zbog najsuprotnijih načela i temperamenata, karakterizirati tzv. modernu struju, jer ne opaziše da nas najviše razlikuje od Starijih uvjerenje da umjetničko djelo može biti lijepo i u sasvim nekršćanskom duhu, štoviše: da umjetnost može, ali ne mora biti etična i moralna. Time ne negiram etične i religiozne uzore naše starije književnosti. Ne. Tražeći od umjetnine ponajprije da bude lijepa, da bude potenciran život, bio on religiozan, moralan ili instinktivan, bezvjerski ili nemoralan, naš modernizam je promijenio gledište naše starije etičke estetike, sputane religijom, raširivši joj horizontat i pruživši umjetničkom stvaranju više slobode. Dok je cijela naša starija književnost katolička i etička, hrvatski modernizam je u svom jezgru estetičan i antiklerikaln, i to mu je glavno obilježje.

Prema tome je sasvim prirodno da simpatije gosp. Hranilovića ne mogu biti na strani Mlađih, a tamo gdje postoje, kao u slučaju Dežman-Ivanov, Marjanović, Nikolić itd., te simpatije mogu samo kompromitovati.

Toliko o načelnim razlikama. Prigovori tobožnjoj nehrvatskoj, nepatriotskoj tendenciji našeg modernizma su slični klevetama. Mi ne pišemo gorim jezikom od Starijih, npr. od g. dr. Čuke. Ima nas i šovinista...

No sve je to tako jasno da ja sa kritičarom g. Hranilovićem ne bih harčio vremena da mi ne dade povoda njegov *Osvrt na hrv. beletristiku* (u "Hrv. kolu"). Tu studiju u tako uglednom listu mogaše napisati samo čovjek pristrasan, nesavjestan, bez ukusa i bez erudicije, mijenjajući simpatije svake godine unatoč svom dogmatičnom uvjerenju. U istom zborniku štampana je slična studija o savremenim Srbima dr. Jov. Skerlića, inače mog ljutog protivnika, no koja razlika između srpskog i

tog otrcanog hrvatskog kritičara! Dok dr. Skerlić govori o 21 piscu, gospodin Hranilović nam poklanja pet put više: oko 109 pisaca, pa još bez njega; a on kao pripovjedač, pjesnik i kritičar vrijedi najmanje za trojicu! Koga ti sve ne ubraja među te srećnike! Ako nemamo književnosti, mi barem imamo književnika! Među tim odabranicima vječnosti vidimo sasvim nepoznatu gospodu i gospode. Tu je Marinko Lacković, Eug. Šahova, Ružica Dončević, F. Rožić, Iv. Hrzić, Drag. Jovan, Svetozar Rittig, Vladoje Pastorčić, Sunarić i mnogi drugi, koji svojom mnogobrojnošću zasjenjuju najveće, najslavnije svjetske literature. Za Vlad. Jugovića, kojega smatrasmo književnim pokojnikom, kojemu dokaza (lane) "Brankovo kolo" da je prepisao i preveo jednu svoju priču iz njemačkog modnog lista, za toga literarnog kradljivca ešofira se g. Hranilović naširoko i nadaleko, ignorirajući totalno prozu Iv. Vojnovića i pokušaje Vlad. Jelovškega. Jedan vješt novinar i krivac propalog romana Milan Marjanović je g. Hraniloviću "najizrazitiji predstavnik moderne". Tresić mu je, u drami, pokadšto veći od Shakespearea. Toliko citira Marjanovića da i poznatu frazu "literarni gurman" navodi kao Marjanovićev izraz, a istodobno karakteriše jednu Marjanovićevu studiju: "S onom hrpom tuđih riječi i rabulistikom..." Od dama najviše govori o nekoj gđi Risaković (Viktoriji). Od ponajboljih mlađih lirika mu je neki Podravski, Ljubav – Vjera – Domovina – poet. Tvrdi da je forma Đ. Arnolda *savršena*, a forma Kranjčevića "*malone* savršena". Drugim riječima, Đ. Arnold je bolji pjesnik od Kranjčevića. U legiji lirskih škrabala ne spominje anahreontskog i vedrog A. Benešića. "U umjetničkom pogledu *ističe se nad svim dramskim komadima novijeg doba Dubrovačka trilogija* Ive Vojnovića." "Najodličniji je talenat među dramskim piscima novijeg vremena" – – tko? Jamačno Vojnović, ili Tresić, taj Shakespeareov srećni takmac? "Najodličniji je talenat među dramskim piscima novijeg vremena dr. Stjepan Miletić." Iako je dakle Tresić pokadšto bolji od Shakespearea, iako je najbolja drama novijeg doba Vojnovićeva *Trilogija*, Stj. Miletić je "najodličniji talenat". Znete tko je najbolji hrv. satirik? (Jer mi i u tom obilujemo.) I. Velikanović, *Alb. Veber*, pa *Kolarić Kišur* i

Ciraki. Mišljah da je naša “moderna” bez vođe, a g. Hranilović me uvjerava da joj je vođa Dežman-Ivanov. A znate li tko je “najveći” naš pripovjedač? J. E. Tomić, inače velik lirik i velik dramatik...

Simpatije g. Hranilovića za naše grafomanske ženske prelaze u nepristojnost, u erotomaniju, pojmljivu kod svećenika i nepojmljivu kod paroka koji se može oženiti.

Znate li koga citira g. Hranilović od srpskih kritičara? Nedića, Bogdana Popovića, Marka Cara, Skerlića, Slobodana Jovanovića? Ne. On citira gosp. dr. Savića... Josip Milaković više ga zanima od S. S. Kranjčevića. Evo kako naš akademski kritičar tačno karakteriše pjesnike:

“I pjesnik Viktor Badalić nekuda voli egzotičke naslove svojim pjesmama, koje upravo zato nekako odbijaju, mada u njima imade pokatkad i otmjene, erotičke lirike.”

“I u Dragutina Domjanića je očita težnja za originalnošću slika i prispodoba, te je zato u njegovim pjesmama primjetna nervoznost te težnje.”

“Nade koje su se polagale u pjesnikovanje Sane Kurjakovića nisu se ispunile. Prve mu zbirke lirskih pjesama, sa biračnom narodnom dikcijom i originalnim pointiranjem, bile su ujedno najbolje njegove pjesme. Što kasnije, to je sve monotoni i banalniji.”

“Marin Sabić nastavlja s uspjehom svoje pjesnikovanje puno idiličnosti, zadovoljstva i umovanja o prolaznosti, pravo ima što neće da uroni u valovlje *umišljene* svjetske boljetice, kojom je malone sva savremena lirika u velikim književnostima prenasršena.”

“Mnogomu se možemo nadati od mladoga pjesnika Bože Lovrića. On je u svojim *Hrizantemama* iz god. 1902–1903. još monoton i maneriran, al već iz tih pjesama probija struja zdrave, otmjene lirike koja na najljepše izgledе ovlašćuje.”

I tako dalje!

Uspoređivanje tog članka sa Hranilovićevom studijom istog sadržaja u “Letopisu Matice srpske” (god. 1904) još je poučnija za način ove kritike. Taj tobožnji poznavalac stranih literatura zove Verlainea *Verlain*, Daudeta *Alfonzo*, Ma-

llarméa i Knuta Hamsuna redovito (u "Letopisu" i u "Kolu") krsti: *Melarmé* i *Knut Hansum*. U "Kolu" tvrdi da naši moderniste ne podražavaju strancima, a u "Letopisu" piše protivno. U "Kolu" prigovara Špunu Strižiću "neizvjesni kosmopolitizam i umjesu (!) pikanterije", a u "Letopisu" veli da je taj pisac "pod očitim utiskom Turgenjevljevih *Lovčevih zapisaka*. U Zv. Devčiću vidi đaka franceskih "simvolista, dekadenedata i parnasovaca". Dok se kod nas relativno malo pišaše o novijim franceskim strujama, g. Hranilović obmanjivaše "Letopis" da se kod nas *dosta* piše o "Melarméu i drugim pjesničkim čudacima". Znete li što je, po g. Hraniloviću, Đ. Arnold? Ruskinovac. Milka Pogačić "dobra je *pjesnica* i pripovjedačica". Znete li ko je najčišći hrv. dekadent? Domjanić. Domjanić i Vidrić, kojega i g. Hranilović sudi po *neštampanim* djelima. U "Letopisu" se naš kritičar dosta zadržava kod A. Milčinovića, proglašujući ga Leskovarovim (?) đakom, dok ga u "Kolu" tek uzgred spominje. U "Letopisu" su najbolji mladi "crtičari" Tucić i Zagorka; u "Kolu" Ivanov i Zofka Kveder. Feuillet, franceski F. Becić, mu je "otmjén pjesnik" i uspoređuje ga sa Gjalskim. U "Letopisu" se junački razglagoljao o plovanu Zoriću, a u "H. kolu" ga ignorira. I u "Letopisu" silno hvali Milivoja Podravskega. "I kudravo seosko pseto, i nespretnu rodu, pa i crnu vranu posuo je on biserjem poezije..." Roda, vrana, džukela, i biser! Tako kite samo Podravski i Hranilović!

Što da se još duže zadržavam kod tih budalaština! Upozoravam tek na evoluciju suda g. Hranilovića o g. Dežmanu i o meni. Taj sud je nepravedan, i ja ne vidim netaktičnosti i taštine ako ustanem protiv krivog, pristranog tumačenja mojih knjiga i omalovažavanja moje književne egzistencije.

O Dežmanovoj prozi ni riječi u "Letopisu", dok je u "Kolu" odjedared najzanimljiviji "crtičar". Dakako, i g. Dežman nema danas loše mišljenje o g. Hraniloviću. *Do ut des*. O meni pišaše g. Hranilović u "Letopisu"... "*Novo iverje* svakako je najznačajnija knjiga za Matošev književnički individualitet. Tu je on *po prvi put pripovjedač*, jednako zanimljiv kada nam slika svojim uzornim načinom idilske uspomene iz svoje mladosti i sumorne doživljaje avanturista s kojima se je u tuđini sastao."

Dok ovako veze u “Letopisu”, spominje me u “Kolu” na posljednjem mjestu, a ja se tješim da ću možda biti prvi na nebu kada sam posljednji na zemlji, na zemlji Vl. Podravskoga, Miraljuba, Sunarića, Eugenije Šahove i Jovana Hranilovića.